

Hititlere ait bronzdan yapılmış bir heykel
(Anadolu Medeniyetleri Müzesi / Ankara)

TEMEL KAVRAMLAR

- Arkeoloji
- Artık yıl
- Yüzyıl
- Kaynak
- Kronoloji
- Milat
- Millî kültür
- Takvim
- Tarih
- Zaman
- Çağ

A - TARİH BİLİMİ

Tarih ve Tarihin Konusu

⇒ **Tarih**; geçmişte yaşamış insan topluluklarının faaliyetlerini **yer ve zaman** göstererek, **sebe-sonuç** ilişkisi içinde **belgelere dayalı olarak**, *nesnel biçimde* inceleyen bilim dalıdır.

⇒ **Tarihin konusu** insandır.

- **Avcılık ve toplayıcılıktan** yerleşik hayata geçilmesi, şehir devletlerinin ve imparatorlukların kurulması; siyasi, askerî ve ekonomik mücadeleler; antlaşmalar, yönetim şekilleri, hukuk kuralları, bilimsel alandaki gelişmeler, dinlerin doğuşu ve yayılışı gibi insanı ilgilendiren olayların tamamı tarihin inceleme alanına girer.

Fransız Annales göre tarihçi fizikçi veya kimyager gibi laboratuvarında müşahade imkânından mahrumdur.

Profesör İbrahim Kafesoğlu, olayları, görenlerin bıraktıkları belgelere dayanarak takip etmek mümkündür.

Amerikalı tarihçi Turner “Geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar” şeklinde tanımlamıştır.

Will Durant ise tarihi “geçmişte olan hadiseler hakkındaki belgelerin verileri” şeklinde tarif etmiştir.

İngiliz tarihçi Edward Halett Carr'a göre tarih “tarihçi ile olaylar arasında devamlı bir etkileşim, geçmişle günümüz arasında bitmeyen bir diyalog”tur.

Fransız tarihçi Lucien Febvre'in ifadesiyle “bugünün açıklanması”dır.

Fernand Braudel'de tarih, “geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki meslekî kabiliyet ve bakış açılarının bir araya gelmesi” olarak görmüştür.

Tarımsal faaliyetler tarihin inceleme alanına giren konulardan biridir (**Jean-François Millet**)

Savaşlar tarihin inceleme alanına giren insan faaliyetlerindedir (**Stanislaw Chlebowski**)

TARİH VE DİĞER BİLİMLER

Tarih ile Diğer Bilimler Arasındaki Farklılıklar

- ❑ Tarihsel olaylar **neden ve sonuç** biçimindedir.
  - ❑ **Deney ve gözlem** yapılamaz.
  - ❑ **İnsan davranışlarını** incelemez.
  - ❑ Bilgi ve belgeler *tasnif edilerek* geçmişte aydınlatmaya çalışır.
  - ❑ **Tarihî belgelerden** yararlanır.
  - ❑ **Genellemeler** yapılmaz.
- ☞ *Kaynaklar birinci ve ikinci elden kaynaklar olarak iki gruba ayrılır.*

■ Birinci elden kaynaklar

- ✓ İçerdiği tarihî olayın yaşandığı döneme aittir.
- ✓ Olaya doğrudan tanık olan veya tanık olanları dinleyen kişiler tarafından oluşturulur.

■ İkinci elden kaynaklar

- ✓ İkinci elden kaynaklar ise birinci elden kaynaklara dayanılarak hazırlanmıştır.

Ünlü bilim insanı, Nobel Kimya Ödülü sahibi Prof. Dr. Aziz Sancar (1946 -) bilimsel çalışmalarında laboratuvar deneylerinden yararlanıyor.

☞ *Kaynaklar türlerine göre şu şekilde sınıflandırılır:*

Sözlü	Görsel ve İşitsel
• Destanlar • Hikâyeler • Efsaneler • Mitoslar • Şiirler • Atasözleri	• Resimler • Minyatürler • Fotoğraflar • Heykeller • Filmler • Ses kasetleri

Tarihi Kalıntılar

- Arkeolojik kalıntılar
- Üretim araçları
- Binalar
- Silahlar
- Giysiler
- Ev eşyaları

Yazılı

- Kitabeler
- Şecereler
- Otobiyografiler
- Hatıralar
- Fermanlar
- Antlaşmalar
- Mektuplar
- Kanunlar
- Sözlükler
- Paralar
- Mahkeme kayıtları

Tarihçi Prof. Dr. Halil İnalçık (1916 - 2016) tarih araştırmalarında kütüphane kaynaklarını inceleyip kullanmıştır.

Tarihe Yardımcı Bilim Dalları

- ❑ Bilim dalları, araştırmalarında başka bilim dallarının verilerine ve yöntemlerine ihtiyaç duyar.
- ❑ Tarih de geçmişi aydınlatırken başka bilim dallarından yararlanır.

Coğrafya

- Tabiat ve yer şekillerinin insan toplulukları üzerindeki etkisini inceleyerek tarihe yardımcı olur.
- Coğrafya İnsan ve mekânın karşılıklı etkileşimini araştırır.

Kronoloji

- Geçmişten günümüze meydana gelen olay ve olguların zamanını tespit ederek sıralar.

Diplomasi

- İlk defa 1280 Kadeş Antlaşması ile ortaya çıktı.
- Siyasi belgelerin cins, şekil ve içerik olarak değerlendirilmesini yapar. Resmi belgeleri inceleyen bilim dalıdır.

Arkeoloji

- Tarih öncesi ve tarihi dönemlerde toprak ve su altında kalmış eserleri bulup inceleyen bilimdir.

Tarihî mekânlardaki kazılar arkeologlar tarafından yapılır.

Heraldik

- Tarihte devletlerin kullandığı armaları inceler.

Antropoloji

- İnsan ırklarının kökenlerini, özelliklerini ve yeryüzüne dağılımlarını inceler..

Etnografya

- Topluların örf, âdet, gelenek ve yaşayışlarını inceler.

Numizmatik (Meskûkat)

- Tarihi dönemlerde basılan paraları inceler.
- Dünyada ilk kullanılan para "deniz kabukları"dır.

Paleografya

- Eski yazılar bilimi.
- Yazıları, alfabeleri ve bunların zaman içerisindeki değişimlerini inceler.

Filoloji

- Zaman içinde dillerin değişimini, arasındaki bağlarını ve etkileşimlerini ortaya çıkarır.

Epigrafya

- Kitabeleri inceler.
- Hitit Analları, Orhun Abideleri, Mısır tabletleri örnek olarak verebiliriz.

B - NEDEN TARİH ÖĞRENİYORUZ?

- ❑ **İnsanın kendisini tanıyıp bilmesine** yarar.
- ❑ **Geçmişini yaşayarak**, geleceğini görür.
- ❑ Toplum ve bireyin **kendine özgü kimliğini** ve geliştirir.
- ❑ **Toplumun ortak kültürel değerlerini** yakından tanıma fırsatı bulur.
- ❑ **Toplumsallaşma** süreci hızlanır.
- ❑ **Kültür seviyesini** yükseltir.
- ❑ **Tarihi olayları yorumlama ve muhakeme yapma** becerilerini geliştirir. .
- ❑ **Vatan ve millet sevgisini** oluşturur.
- ❑ **Medeniyetlerine yönelik her türlü tehdide** karşı bilinçli şekilde mücadele ederler.

- ✓ **İngiliz tarihçi Edward Halett Carr'a** göre tarih edinilmiş becerilerin kuşaktan kuşağa iletilmesiyle oluşan ilerlemedir.
- ✓ *Tarih öğrenimiyle bilgi aktarımı olmasaydı insanlar; önceki kuşakların neler yaptıklarını bilemez, kültürel birikimleri ve tecrübelerinden yararlanamazdı.*
- ✓ *Böylece İlerleme her kuşakta yeniden başlamak zorunda kalır ve medeniyet gelişmişlik düzeyine ulaşamazdı.*

Edward Hallet Carr

“Tarihin daima zamanların ışığı, olayların hazinesi, gerçeklerin tanığı, iyi nasihatlerin ve tedbirin kaynağı, davranışın ve adaletin kaidesi olarak değerlendirilmiş olması boşuna değildir. Tarih olmaksızın yaşadığımız asrın ve ülkenin sınırları içine hapsedilmiş, özel bilgilerimizin ve kendi düşüncelerimizin dar çemberi içine sıkıştırılmış bir şekilde daima, dünyanın geri kalan kısmına karşı bizi yabancı bırakan bir tür çocukluk çağında ve bizden önce gelen ve bizi çevreleyen her şeye karşı derin bir cehalet içinde kalmaktayız.”

Fransız filozofu Montesquieu

Montesquieu'yü gösteren bir tablo
(Versay Müzesi / Paris)

Kiminle güldüğünü unutabilirsin ama kiminle ağladığını asla.

Milan Kundera

C. TARİHE NEREDEN BAKILMALI?

- ❑ **Tarihe objektif bir gözle ve dönemin şartlarını** dikkate alarak bakılmalıdır.
- ❑ **Günümüzün evrensel değerleri, kuralları ve uygulamaları ölçü alınarak değerlendirme yapılmamalıdır.**
- ❑ **Köle**, başka birine ait olan ve bir mal gibi alınıp satılabilen kişidir.
- ❑ Bugün kabul edilemez olarak görülse de *eski Yunan ve Roma'da normal sayılan, yaygın bir uygulamaydı*
- ❑ **Dönem filozoflarına göre kölelik tıpkı devlet ve aile gibi temel toplumsal kurumlardan** biriydi.

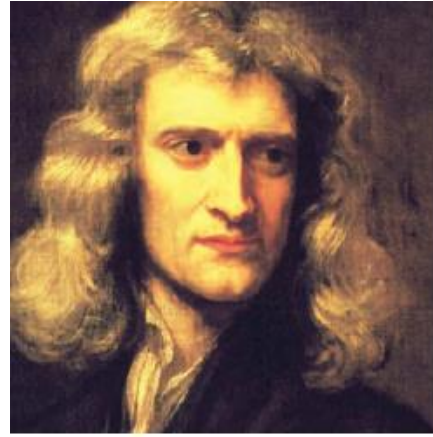
Romalı köleleri gösteren bir kabartma

- ☞ Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin (1789) yayımlanmasının ardından kölelik, insan haklarına aykırı bir uygulama hâline geldi.
- ☞ **Köle ticaretini 1792 yılında çıkardığı kanunla yasaklayan ilk ülke Danimarka oldu.**
- ☞ Onu **İngiltere** ve 1808'de köleliği yasaklayan **Amerika Birleşik Devletleri** izledi.
- ☞ 10 Aralık 1948'de **Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda** kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle kölelik reddedildi.

Ç. ZAMAN VE İNSAN

Zaman Nedir?

- ❑ **Eski Çin, Hint, Mısır, Mezopotamya ve özellikle de Yunan medeniyetlerinde zaman, her yıl başlayıp biten mevsimlerle kendini sürekli yenileyen bir varlık olarak algılanmıştır.**
- ❑ **Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışıyla birlikte insanlığın zaman anlayışında değişiklikler meydana gelmiştir.**
- ❑ **Söz konusu dinler, zamanı başı ve sonu belli olan, her geçen saniye tükenen, sınırlı bir varlık olarak kabul etmiştir.**

Isaac Newton (1642-1727)
(Godfrey Kneller)

"Zaman; ezeli ve ebedi, öncesiz ve sonrasız bir akış olup hep ilerleyen bir şeydir.

Başı ve sonu olmayan bir ırmak gibi evren ve maddeden bağımsız olarak yatağında akmaktadır.

Başka varlıklar ister olsun ister olmasın, ay ve gün ister dönsün ister dönmesin, ister uyanık isterse uykuda olalım, zaman durmadan yoluna devam eder, dakika ve anları arkada bırakır.

Olay ve maddeler ister olsun isterse olmasın, zaman yine zamandır ve ebediyete kadar akışını sürdürür."

Isaac Newton

Zamanın Taksimi

- Takvimler insanın geçmiş ve geleceğini düzenleyebilme ihtiyacını karşılar.
- Tarihsel olaylar kronolojik olarak sıralanabilir
- İlk takvim sistemlerini 6 bin yıl önce Sümerler ve Mısırlılar oluşturdular.
- Babiller, Çinliler, Hintler, Hititler, İbraniler, Yunanlar, Romalılar, Aztekler, Mayalar, Türkler ve Araplar da kendilerine özgü takvimler meydana getirdiler.
- Sümerler ay yılına; Mısırlılar güneş yılına dayalı takvimi buldular.
- Güneş yılı ile Ay yılı arasında 11 gün 6 saat zaman farkı vardır.

Güneş Yılı

- Dünyanın güneş etrafındaki dönüş süresi 365 gün 6 saattir.

Ay Yılı

- Dünya güneş etrafındaki dönüşü sırasında ay, dünya etrafında on iki defa döner.
- Bu dönüşler 354 günde tamamlanır.

- Toplumlar önemli saydıkları olayları başlangıç saydılar.

Takvim Başlangıçları

İbraniler, Tekvin (yaratılış) yılı MÖ 3761

Romalılar, Roma şehrinin kurulması MÖ 753

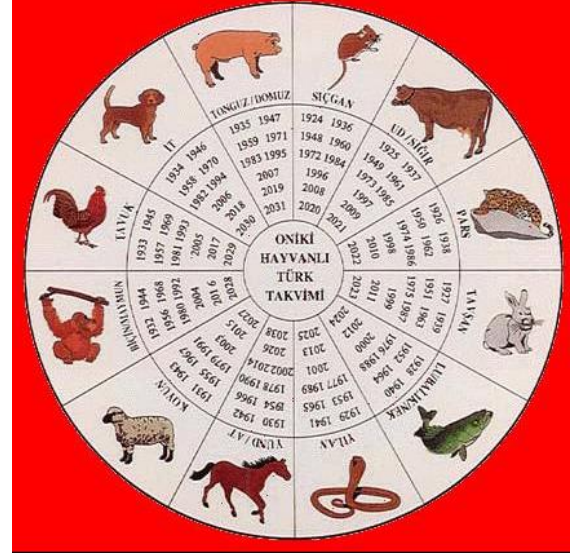
Yunanlar, ilk olimpiyatlar MÖ 776

Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın doğumunu "0"

Müslümanlar, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret etmesi 622

Türklerin Tarih Boyunca Kullandıkları Takvimler

12 Hayvanlı Türk Takvimi

- En eski Türk takvimidir.
- Hunların Bozkır kültürünü yansıtır.
- Her yıl bir hayvanla anılır.
- 12 ay vardır.
- İslam öncesi kullanılmıştır.
- Güneş yılına göre hesaplanmış (365 gün) Uygurlar bulmuştur.
- Takvim-i Türki, Sal-i Türki adı ile bilinir.
- Çin ve Tibet de kullanıldı.

Hicri Takvim

- Müslüman olan Türklerin en uzun süre kullandığı takvimdir.
- Hz. Muhammed'in (622) Hicreti'ni esas alır.
- Hz. Ömer zamanında kullanılmaya başlanmıştır.
- Ay yılı esasına göre yapılmıştır. (354 gündür).

Celali Takvim

- ❑ Sadece Selçuklular kullandı.
- ❑ Sultan Melikşah'ın emri ile Ömer Hayyam tarafından hazırlanmıştır.
- ❑ Melikşah'ın unvanı Celaleddin (Dinin yüceliği, büyüklüğü) nedeniyle bu ad verildi
- ❑ Güneş yılı esasına dayanır.

- ⇒ Güneş yılı esaslıdır.
- ⇒ Yılbaşı 21 Mart'tır.
- ⇒ Başlangıç 15 Mart 1079'dur.

Rumi Takvim

- ❑ Hicri takvimde yılbaşının aynı zamana rastlamamasıyla vergilerin toplanmasında sorunlar yaşandı.
- ❑ 1678'de yalnızca maliye alanında kullanılmak amacıyla Rûmî takvim yürürlüğe konuldu.
- ❑ 1839'da tüm resmî, mali işlerde kullanıldı.

- ⇒ Başlangıcı Hicrettir.
- ⇒ Güneş yılına göre düzenlendi
- ⇒ Yılbaşı 1 Mart kabul edildi.

Sağlıklı yaşamın sırrı, anı yaşamakta gizlidir.

Gautama Buddha

Miladi Takvim

- ❑ Nil Nehri'nin taşma vaktinden yola çıkarak yılı "taşma", "ekme" ve "biçme" adlarıyla üç mevsime ayırdılar.
- ❑ Roma İmparatoru Julius Caesar emriyle yeniden düzenlenerek "Jülyen takvimi" adını aldı.
- ❑ XVI. yüzyılda Papa XIII. Gregorius (Gregoryus), Jülyen takvimini daha da geliştirerek "Gregoryen takvimi"ni yaptı.
- ❑ Böylece günümüzdeki miladi takvim oluştu.

- ⇒ Güneş yılı esaslıdır.
- ⇒ Yılbaşı 31 Aralık'tır.
- ⇒ 0 başlangıçtır.
- ⇒ Hz. İsa'nın doğumu başlangıçtır.
- ⇒ Türkiye Cumhuriyeti, 26 Aralık 1925'te Miladi takvim kabul edildi.
- ⇒ 1 Ocak 1926'dan itibaren resmen kullanıldı.

Tarihin Dönemlendirilmesi:
Yüzyıl, Çağ

- ❑ Tarihin incelenmesini ve öğretimini kolaylaştırmak amacıyla tarih çizelgesi oluşturulmuştur.
- ❑ "0" Hz. İsa'nın doğumundan önceki dönemler MÖ, sonraki dönemler MS olarak adlandırılır.
- ❑ Herhangi bir yılın kaçınıcı yüzyıla ait olduğu basit bir yöntemle hesaplanabilir.
- ❑ Bir tarih 3, 5, 8 gibi tek veya 18, 56, 92 gibi çift basamaklı ise I. yüzyıla aittir.
- ❑ Üç ve dört basamaklı bir tarihin ait olduğu yüzyılı bulmak için ise bu tarihin son iki rakamı silinerek kalan sayıya 1 eklenir.

- ❑ Örneğin Kök Türk Devleti'nin kuruluş tarihi 552'dir. Bu sayının sondan iki rakamı silindiğinde geriye 5 rakamı kalır. Buna 1 eklendiğinde 552 yılının VI. yüzyıla ait olduğu ortaya çıkar.
- ❑ Aynı işlem İstanbul'un fethedildiği 1453 yılı için uygulandığında önce 5 ve 3 rakamları atılır. Geride kalan 14 sayısına 1 eklendiğinde de fethin XV. Yüzyılda gerçekleştiği bulunur.

MÖ 699 – 700 (MÖ 7.Yüzyıl)			
699 – 650 MÖ VII. yüzyılın ilk yarısı		649 – 600 MÖ VII. yüzyılın ikinci yarısı	
699	674	649	624
675	650	625	600
1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek

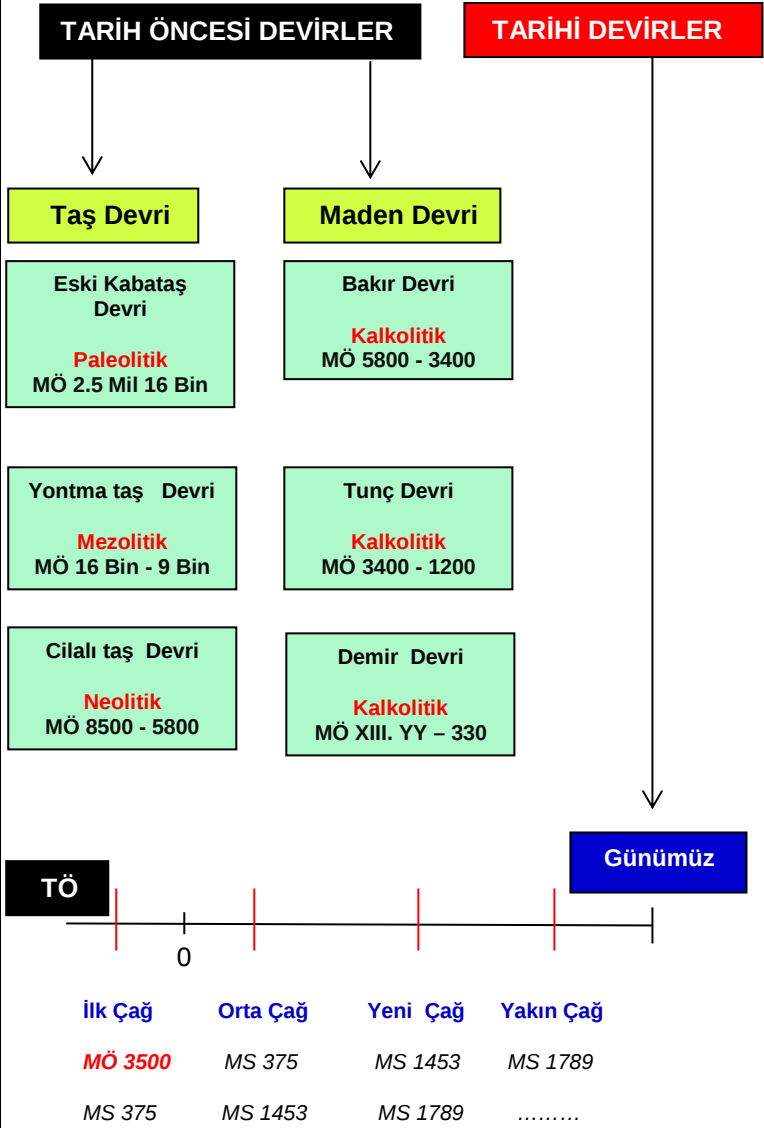
680: MÖ VII.yüzyılın, İlk yarısının, 1.Çeyreğidir.

632: MÖ VII.yüzyılın, ikinci yarısının, 3.çeyreğidir.

MS 900 – 999 (MS 10.Yüzyıl)			
900 – 949 MS X. yüzyılın ilk yarısı		950 – 999 MS X. yüzyılın ikinci yarısı	
900	925	950	975
924	949	974	999
1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek

951: MS X yüzyılın, I.yarısının, II.çeyreği

999: MS X yüzyılın II.yarısının IV. çeyreği

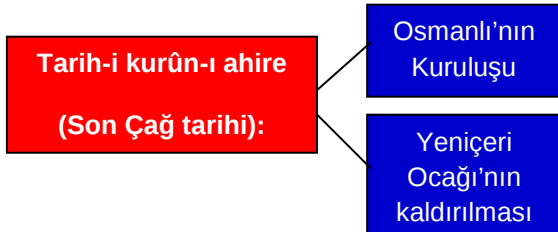
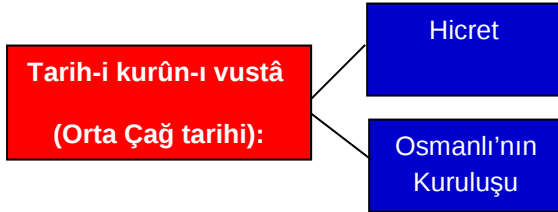
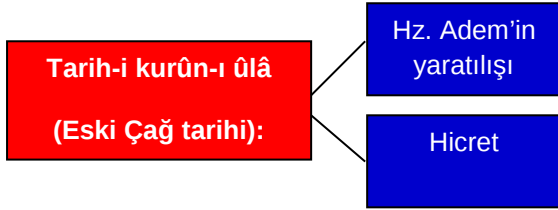

Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892)

Askerî okullar için Tarih-i Âlem adıyla bir tarih ders kitabı hazırlayan Süleyman Hüsnü Paşa tarihi üç çağa ayrılmaktadır.

- **Süleyman Hüsnü Paşa**, *Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışından kendi yaşadığı devre kadar olan dönemi de **tarih-i asr** olarak adlandırmıştır.*

Gemiler vardı, limanda gemiler. Her biri yeni bir ufka gider.

Orhan Veli Kanık

